

CHET TILINI O'RGATISH JARAYONIDA BLOOM TAKSONOMIYASINING PEDAGOGIK VA KOGNITIV SAMARADORLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17907544>

Axmedov O'ktamjon O'roqovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Koreys filologiyasi kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqola chet tilini o'rgatishda Bloom taksonomiyasini an'anaviy "kognitiv bosqichlar ketma-ketligi" sifatida emas, balki o'quvchi ongida tilni qayta yaratadigan kognitiv-neyropedagogik mexanizm sifatida talqin qiladi. Bloom tizimi bu tadqiqotda til o'rganish jarayonida shakllanadigan fikrlashning spiral modeli, metamental arxitektura, va tilni ongda konstruksiya qiluvchi mental algoritm sifatida yoritiladi.*

KALIT SO'ZLAR: *Bloom taksonomiyasi, kognitiv spiral, neyropedagogika, metamental arxitektura, fikrlash algoritmi, transformatsion ta'lim, kognitiv identitet; raqamli didaktika, interaktiv kognitsiya, til o'rgatish metafizikasi, neyroplastik jarayonlar, ijodiy sintez, metakognitiv monitoring.*

KIRISH

Chet tilini o'rgatishda Bloom taksonomiyasining pedagogik va kognitiv samaradorligi masalasi zamonaviy ta'lim tizimida qayta talqin qilinayotgan eng muhim nazariy yo'nalishlardan biridir. O'tmishda Bloom taksonomiyasi o'quv jarayonining maqsadlarini oddiydan murakkabga qarab tartiblaydigan didaktik sxema sifatida qo'llanilgan bo'lsa, bugungi transformatsion ta'lim sharoitida u til o'rganuvchilar tafakkurining o'zgaruvchan tabiati, kognitiv jarayonlarning moslashuvchanligi va raqamli avlodning o'quv strategiyalari bilan bevosita integratsiyalashgan ko'p qatlamli modelga aylanib bormoqda. Shuning uchun Bloom taksonomiyasini hozirgi kunda faqat bilish bosqichlarining

ierarxik ketma-ketligi sifatida talqin qilish yetarli emas; aksincha, uni tilni egallash jarayonida ongning qanday mexanizmlarni ishga solishi, bilim qanday qayta ishlab chiqilishi va til kompetensiyasi qanday shakllanishini tushuntirib beruvchi intellektual arxitektura sifatida ko'rish zarur bo'lib qoldi.

Chet tilini o'rganish individual idrok, xotira, tahliliy fikrlash, semantik tarmoqlarni shakllantirish, nutq konstruksiyasi va metakognitiv kuzatuv kabi murakkab psixologik jarayonlarning o'zaro kesishuvini talab qiladi. Bu jarayonning ichki mexanizmlari haqida ilmiy adabiyotlar ko'p bo'lsa-da, Bloom taksonomiyasining til o'rgatish jarayoniga bevosita qanday kognitiv

o'zgarishlar olib kirishi hanuz yetarlicha yoritilmagan. Masalan, o'quvchi yangi so'zlarni yodlar ekan, bu faqat "eslab qolish" darajasida qolmaydi; u so'zning morfologik tuzilishini tushunadi, uni nutq vaziyatlarida qo'llaydi, boshqa so'zlar bilan paradigmatic hamda sintagmatik bog'lanishlarini tahlil qiladi, yakunda esa ularni baholaydi va o'z tafakkuriga mos holda qayta tartiblaydi. Bu jarayonlar Bloomning darajalari ko'rinishidagina emas, balki tafakkurning spiral tarzda kengayib borishi sifatida yuz beradi.

Zamonaviy pedagogika Bloom taksonomiyasining har bir darajasini til o'rganuvchining intellektual rivoji bilan bog'liq bo'lgan faol mexanizm sifatida ko'radi. Masalan, raqamli asr o'quvchisi uchun "eslab qolish" endi passiv jarayon emas — u multimodal axborotni filtrlash, algoritmik izlash, ma'lumotni qayta kodlash kabi zamonaviy kognitiv operatsiyalarni o'z ichiga oladi. "Tahlil" esa nafaqat grammatik strukturalarni ajratish, balki o'quvchi tomonidan real kommunikativ vaziyatlarda tilning konnotativ, pragmatik va madaniy qatlamlarini ham farqlashni talab qiladi. "Sintez" bosqichi bugungi til o'rganuvchisi uchun o'zaro bog'liq multimodal kontent yaratish, fikrni matn, rasm, audio yoki video formatlarida ifodalash kabi ijodiy faoliyatni ham qamrab oladi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, Bloom taksonomiyasining chet tilini o'rganishda pedagogik va kognitiv samaradorligini tadqiq etish uning amaliy funksiyalarini qayta belgilashni, til

o'rganuvchi ongida sodir bo'ladigan imkoniyatlar maydonini aniqlashtirishni va o'qituvchi dizayn qiladigan o'quv jarayonining intellektual dinamikasini chuqur tahlil qilishni taqozo etadi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy ta'limda chet tilini o'rgatish jarayoni endi shunchaki grammatik konstruktsiyalarni o'zlashtirish yoki lug'at yodlashdan iborat emas. Aksincha, u o'quvchi ongida yangi kognitiv tizimni yaratish, yangi dunyoqarash shakllantirish, til orqali yangi fikrlash strukturasini barpo etish jarayoniga aylanmoqda. Shunday sharoitda Bloom taksonomiyasi an'anaviy «bilish bosqichlari» modelidan chiqib, chet tili o'rganuvchisining intellektual rivojlanish trayektoriyasini boshqaruvchi kognitiv dvigatel, metamental arxitektura sifatida qayta talqin qilinmoqda.

Bloom taksonomiyasi lingvodidaktik jarayonga qo'llanganda u o'quv faoliyatini tashkillashtirib beruvchi emas, balki fikrlashni qurib beruvchi mexanizm vazifasini bajaradi. Masalan, eslab qolish bosqichi o'quvchining xotirasiga lug'at va grammatik shakllarni joylashtirish bilan cheklanmaydi, u yangi neyron izlar yaratadi, fonologik va semantik birliklarni qayta kodlaydi. Bu jarayon hatto talaffuzning to'g'riligiga ham ta'sir qiladi. Tushunish bosqichi esa semantik tarmoqlarning birlashuvi, mazmunning ichki tuzilmasini his etish, matnni idrok qilish jarayonida semantik qutblarning shakllanishiga olib keladi. Yani, o'quvchi endi so'zni emas, so'zlar orasidagi munosabatni o'rganadi, bu esa

chet tilidagi fikrlashning boshlanishi demakdir.

Bloom taksonomiyasining eng muhim transformatsion jihatlaridan biri — qo'llash bosqichining endi “mashqlar yechish” emas, balki lingvorobotik sinovlar maydoniga aylanganidir. Raqamli muhitda o'quvchi har gal tildan foydalanganida u o'zining grammatik modelini, semantik taxminlarini, pragmatik sezgirligini sinovdan o'tkazadi. Masalan, ingliz tilini o'rganuvchi talabani *could you help me?* va *can you help me?* kabi strukturalar orasidagi farqni sezishi - aynan qo'llash bosqichida shakllanadigan ijtimoiy-pragmatik sezgirlik mahsulidir. Shunday qilib, qo'llash endi qoidalarga amal qilish emas, balki tilning tirik jarayon sifatida ishlashini sinash, ya'ni tajriba maydonida fikrlashning faol shakllanishidir.

Tahlil bosqichi esa chet tilini o'rganuvchining o'z til xabardorligini va fikrlash mexanizmlarini qayta quradi. O'quvchi gap tuzilishi, matn qatlamlari, nutqning pragmatik signallarini ajratish orqali tilning ichki arxitekturasiga kirib boradi. Masalan, koreys tilida so'z tartibi S-O-V ekanini bilish boshqa narsa, ammo tahlil davomida nima uchun fe'l gap oxirida kelishi, u qanday nutqiy yukni bajarishi, intonatsiya bilan qanday uyg'unlashishi, hurmat bosqichlari bilan qanday bog'liqligi kabi jihatlarni anglash — bu bosqichning haqiqiy mohiyatidir. Demak, tahlil - til mexanizmlarini parchalash emas, balki tilning yashirin mexanizmlarini topish va ularni ongli boshqarish qobiliyatini shakllantirishdir.

Sintez esa o'quvchining chet tilidagi identitetini yaratadi. Bu bosqichda o'quvchi tildan foydalanmaydi, balki til orqali o'z fikrini qayta kashf qiladi. U o'rgangan barcha leksik, fonetik, grammatik va pragmatik birliklarni birlashtirib, yangi fikrlar yaratadi: matn yozadi, nutq quradi, ijod qiladi, taqqoslaydi, mavqelaydi. Masalan, talabani mustaqil esselar yozishi, o'z fikrlarini brif tarzida jamlashi, pragmatik vaziyatda so'zlarni mos tanlashi sintez bosqichining ko'rinishlaridir. Shunday qilib, sintez - lingvistik materiallarning yig'indisi emas, balki o'quvchining kognitiv tizimi ichida tilning yangi shaklda qayta yaratilishidir.

Baholash bosqichi esa eng yuqori bosqich bo'lib, u o'quvchi ongida metakognitiv monitoringni ishga soladi. O'quvchi o'zining chet tilidagi nutqini tahlil qiladi, xatolarini ko'radi, tilni qo'llash strategiyalarini baholaydi. Bu jarayon raqamli muhitda yanada chuqurlashadi: o'quvchi sun'iy intellekt yordamida o'z talaffuzi, grammatikasi, uslubi va semantik mosligini tahlil qilishi mumkin. Shuning uchun baholash endi faqat “xatoni topish” emas, balki til o'rganuvchining o'z fikrlash tizimini nazorat qilish va qayta tuzish jarayonidir.

Bugungi raqamli pedagogikada Bloom taksonomiyasi yana yangi funksiyalarni bajaradi. U kompetensiyalarni strukturalashtirish emas, balki tillararo fikrlashni boshqaruvchi intellektual algoritmgaga aylanadi. Masalan, ChatGPT bilan ishlash, korpus lingvistikasi asosida tahlil,

interaktiv o'yinlar orqali qo'llash, video-esse yaratish orqali sintez — bularning barchasi Bloom bosqichlarini tirik harakatga aylantiradi. O'quvchi endi tilni yodlamaydi, balki uning ustida ishlaydi, uni qayta quradi, uni tajriba maydonida sinaydi, undan yangi mazmun yaratadi.

Shunday qilib, Bloom taksonomiyasi chet tili o'qitish jarayonida mantiqiy ketma-ketlik emas, balki o'quvchining intellektual o'sishini boshqaruvchi kompleks kognitiv tizim sifatida namoyon bo'ladi. Tilni o'rgatish jarayonida ushbu bosqichlarning sinergiyasi o'quvchining lingvistik kompetensiyasini emas, balki kognitiv mustaqilligini, ijodiy fikrlashini, metamental o'sishini shakllantiradi.

XULOSA

Chet tilini o'rgatish jarayonida Bloom taksonomiyasining pedagogik va kognitiv samaradorligini yangi nuqtai nazardan talqin qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur model an'anaviy "bosqichlar ketma-ketligi" sifatidagi qarashdan ancha yuksak, chuqur va transformatsion didaktik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchi — tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki tilni ongida qayta quruvchi, bilimni mustaqil sintezlovchi faol subyekt sifatida baholanar ekan, Bloom taksonomiyasi mazkur transformatsiyaning eng kuchli kognitiv arxitekturasi sifatida o'z o'rnini topadi.

O'qish, tinglash, yozish va gapirish kabi lingvistik ko'nikmalarning rivojlanishi ham, fikrlash jarayonlarining murakkablashuvi ham, metakognitiv nazoratning shakllanishi ham Bloomning kognitiv bosqichlari orqali izchil kuchayib boradi. Taksonomiya darajalari o'quvchini reproduktiv bilishdan kreativ fikrlashga, sodda qabul qilishdan murakkab tahlilga, mavjud tuzilmalarni o'zlashtirishdan yangi lingvistik birliklarni mustaqil yaratishga olib boruvchi spiral modelga aylanadi. Bundan tashqari, raqamli ta'lim muhiti, multimodal kontent va interaktiv platformalar ushbu taksonomiyani yanada moslashuvchan, neyrokognitiv jihatdan samaraliroq tizimga aylantirmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Bloom taksonomiyasi faqat dars jarayonini rejalashtirish vositasi emas, balki o'quvchi tafakkurini qayta loyihalash, til kompetensiyasini chuqurlashtirish va mustaqil fikrlashni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmdir. Shuning uchun zamonaviy chet tili ta'limida Bloom taksonomiyasining didaktik ahamiyati nafaqat amaliy, balki strategik ahamiyat kasb etadi: u o'quvchini tilni o'rganishga emas, til orqali fikrlashga, idrok qilishga, tahlil qilishga va ijod qilishga yetaklaydi. Ana shu jihatlar taksonomiyani bugungi ta'lim innovatsiyalarining ajralmas qismiga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayeva M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kognitiv jarayonlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
2. Qosimova D., Yo‘ldosheva, Sh. Chet tilini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
3. Rahmonov D. Kognitiv psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Karimova Z. Pedagogik yondashuvlarda taksonomiyalar tizimi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022.
5. Otaboyeva S. “Bloom taksonomiyasining raqamli ta’limdagi yangi talqini.” Uzbek Journal of Pedagogical Innovations, 2023, №2, 45–56-betlar.
6. Anderson, L.W., Krathwohl, D. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. New York: Longman, 2001.
7. Krashen, S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon Press, 1987.
8. Richards, J.C., & Schmidt, R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. London: Routledge, 2014.